

Frank Pappay

MINDEORD

I

KNUD TOGEBY

28. januar 1918 — 27. december 1974

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 12. december 1975

Af **Andreas Blinkenberg**

Den 27. december 1974 døde Knud Togeby, ved en færdselsulykke som også kostede hans hustru Birthe Togeby livet.

Hans bratte død var et tungt tab for vort Selskab og for den romanske filologi. Tabet føles stærkt ikke blot i vort land, hvor netop den romanske filologi flere gange i dette århundrede har oplevet tab af forskere i deres fulde kraft; men det føles overalt hvor romansk filologi dyrkes, og hvor Knud Togeby navn var kendt og højt agtet.

Knud Togeby blev født 28. januar 1918 i Haslev, som søn af seminarie-lærer S. P. N. Togeby. Om sin skolegang og sine lærere i Svendborg, hvorfra han dimitteredes i 1936, nævner Togeby selv intet i sit doctorvita. Hans valg af studium kan da også meget vel have været motiveret alene ved personlig læsning i gymnasietiden. Med Togeby's arbejdstempo har der været rigelig plads til meget andet end selve skolearbejdets krav, og dermed muligheder for at træffe et helt personligt valg af den fremtidige vej. Der berettes, at han lærte sig russisk på egen hånd.

Som studiefag med henblik på skoleembedseksamen ved Københavns Universitet valgte Knud Togeby fransk, dansk og gymnastik, dette sidste fag utvivlsomt valgt med samme selvfølgelighed som de boglige fag. Den spændstighed som var et så klart træk i hans intellektuelle form var helt parallel med en legemlig og sportslig spændstighed, som han udfoldede med stor iver og som blev ham selv og hans elever i gymnasielærertiden til stor fornøjelse. Han var og blev alt andet end blot en skrivebordets mand.

Allerede tidligt i studietiden, i årene 1937—38, havde Knud Togeby, takket være et legat, kunnet foretage sit første, meget frugtbare studieophold i Frankrig. Togeby blev iøvrigt aldrig nogen udpræget rejsende for-

sker, for hvem den direkte oplevelse af lande og folk inden for den romanske verden kom til at stå som noget afgørende moment i hans holdning til sit fags område. Var han ikke nogen skrivebordslærd, var han dog afgjort en bøgerens mand, med en helt utrolig og altid helt utrolig disponibel belæsthed til sin rådighed. En kongresmand blev han også kun i begrænset omfang; kongresser tog for megen tid, og Togeby økonomiserede strengt sagligt med sin tid; den var reserveret hvad han anså for sine virkelige, forskningsmæssige og undervisningsmæssige arbejdspligter.

Under studietiden ved Københavns Universitet havde Knud Togeby den sjældne lykke at være elev af så forskelligt begavede og så forskelligt orienterede forskere som Kristian Sandfeld og hans nære elev Hedvig Olsen på den ene side, og på den anden to så særprægede, energisk, ja lidenskabeligt teoretiserende lingvister som Viggo Brøndal og Louis Hjelmslev.

Togeby nævner desuden i sit doctorvita de inspirationer han havde modtaget under det tidlige Frankrigsophold fra R. L. Wagner, fra Gustave Guillaume og fra Damourette et Pichon.

Hertil kom, lidt senere, direkte påvirkninger fra Paul Diderichsen og mere indirekte fra moderne amerikansk sprogvidenskab. At han blev en flittig deltager i Lingvistkredsens møder, var ud fra alt dette en selvfølge.

Af det her sagte vil man forstå, at Knud Togeby under uddannelsesårene ved Københavns Universitet og ved Sorbonne kom til at gennemgå en videnskabelig skoling der på helt usædvanlig vis gik både i bredden og i dybden.

Når dertil kom hans aldrig svigtende arbejdsdygtighed, hans intelligente åbenhed over for nye emner og nye ideer, og endelig hans sans for fin og munter omgang med mennesker, vil man forstå, hvor vel udrustet Knud Togeby efter eksamensstudierne gik ind til en lærergerning og et forskerarbejde. Skoleembedseksamen havde Togeby bestået med udmærkelse i sommeren 1942.

Året efter blev han adjunkt ved Øregård Gymnasium, hvor han kom til at virke i en halv snes år. Knud Togeby var således blandt de ikke helt få humanistiske universitetslærere, hvis vej til universitetet er gået over en funktion som lærer i gymnasiet. For nogle har denne passage nærmest været en ventetid; for andre har den, hvad jeg selv tør tale med om, været en lykkelig indvielse til en lærers gerning. Det blev den i meget udpræget grad for Knud Togeby; han udfoldede sig som gymnasielærer med samme smittende glæde i alle sine tre skolefag, lige alsidig og inspirerende i klassen og på sportspladsen. Denne periode strakte sig over årene 1943—

55, afbrudt af to korte funktioner, først som lektor i fransk ved Aarhus Universitet (1950–51), derefter som lektor i dansk ved Sorbonne (1951–52).

Om Knud Togeby som gymnasielærer foreligger der et meget smukt vidnesbyrd i en nekrolog af hans kollega, lektor Mogens Lund (Gymnasieskolen 30. januar 1975). Den beretter blandt andet, at Togeby sluttede sin afskedstale på Øregård Gymnasium med ordene »Paradis, farvel!«

Dette skulle imidlertid ikke komme til at betyde at Togeby's gerning som universitetslærer blev mindre lystbetonet både for ham selv og hos hans elever gennem de knap tyve år hvor han fik sit virke ved Københavns Universitet. Han gik med sin spillende energi ind i en universitetslærers gerning, ikke blot i det forskningsmæssige og det undervisningsmæssige, men også i det administrative, hvor gennem årene mange hverv blev lagt på hans skuldre.

Mens det undervisningsmæssige formede sig lige så lykkeligt og frugtbringende ved universitetet som i den foregående periode, blev forholdet efterhånden mindre lykkeligt, af grunde der var *ham* fremmede, både i betydningen udefra kommende og i den dybere betydning af uforståelige, ved visse debatters snæversynethed og visse debattørers utålsomhed. Togeby's sidste års universitetsgerning bragte ham ind i stemninger, der ikke hørte hans natur til. Der skal hårdfør sejhed og megen tålmod til, når universitetsliv — højst nødtvungen — bliver til universitetspolitik. En barsk stillingskrig var ham inderligt imod. Det snævre, det forstokkede lå ham så fjernt.

Hans natur var jo, som man allerede vil have forstået, så omtrent det stik modsatte: en sindets og intellektets spændvidde og spændkraft, der gjorde en hurtig opfattelse og dertil svarende hurtige tankemæssige omstillinger mulige inden for et vidt åbent felt. Taget tilsammen gav disse evner hans tankeverden en sjælden mangfoldighed. Samme lethed var der over hans virkestrang, blot den lå i det positive, og helst tillige i det muntre.

Togeby kunne lege; og det gjaldt både sportsleg, ordleg og tankeleg. Men i al god leg — også børneleg — er der jo et moment af alvor. Og det alvorsmoment var tydeligt forhånden i al den togebyske tankeleg, selv om den udfoldede sig med en fremherskende lys tone, der var selve hans sinds grundtone.

Med det her sagte har jeg søgt at opridsse det der var baggrunden for Knud Togeby's videnskabelige forfatterskab. Trods dets relative korthed, ikke meget over tyve år, hvis man regner dets egentlige begyndelse fra

disputatsafhandlingen, blev det overordentlig omfattende og mangesidigt. Når jeg her straks fra begyndelsen af denne karakteristik lægger en særlig vægt på det mangesidige, er det vel værd at minde om, at selve Togeby's forskningsområde, den romanske filologi, dækker et meget bredt sprogligt og litterært felt, udfoldet i en halv snes europæiske sprogsamfund, med vidtstrakte aflæggerområder i det spansk- og portugisisk-talende Mellem- og Sydamerika.

Det var for Togeby en udfordring til bestandig at lægge nye områder ind under sin forskning, samtidig med at han stadig uddybede sin grundige skoling i almindelig sprogvidenskab og sprogteori.

Rent materielt og numerisk omfatter listen over de større og mindre — og undertiden helt små — publikationer vel mere end et par hundrede trykte ting.

Der er afhandlinger om sprogteori, almindelig sprogvidenskab og sprogforskningens historie. Af romanske sprog behandles foruden fransk især spansk og portugisisk, men lejlighedsvis også italiensk og rumænsk. Næsten alle sprogets aspekter tages op til behandling: fonetik og fonologi, morfologi og syntaks (også koblet sammen i begrebet morfo-syntaks); sjældnere behandles semantik og leksikografi. Enkelte større oversigtsfremstillinger kan også nævnes her: *Oldfransk* (1970), *Spansk sproghistorie* (1972), og en ypperlig *Précis historique de grammaire française* (1974).

For det litteræres vedkommende er teoretiske problemer mere i baggrunden, end de var i det lingvistiske plan. Men også her er spredningen over emner og emneområder stor: *Litterære renæssancer i Frankrigs middelalder, den franske alexandriners historie; Maupassant, Cervantes*, etc. — en lang række forfatterskaber er behandlet i mindre afhandlinger eller kronikker, med fin indlevelse og evne til klar karakteristik. Hertil kommer enkelte oversigtsafhandlinger, især *Den europæiske litteratur i middelalderen* (1971, i Verdens Litteraturhistorie). Nævnes kan også Togeby's arbejde med Holger Danske-temaet for Det danske Sprog- og Litteraturselskab: tilsyn med facsimileudgaven af prosaromanen *Ogier le danois* fra det 15. århundrede (1967) og den store monografi: *Ogier le Danois dans les littératures européennes* (1969).

I forbindelse med de litterære middelalderstudier må det også nævnes at Knud Togeby i det første bind af det store værk *Grundriss der romanischen Literaturen des Mittelalters* har skrevet et ypperligt afsnit med titlen: *L'influence de la littérature française sur les littératures scandinaves au Moyen âge* (GRLMA, vol. I, pp. 333–395. 1972).

Alt det her nævnte er kun et kort overblik over det rige forfatterskab. Hertil følger jeg blot nogle bemærkninger vedrørende et par af Togeby mest karakteristiske arbejder, især fra begyndelsen af hans videnskabelige karriere; de omtales for at belyse udgangsperiodens særlige karakter.

Meget tidligt i sin produktion — i 1951 — gjorde Togeby et strejftog ind i det alment kulturhistoriske og idéhistoriske område, i en ganske kort afhandling — en snes sider — med titlen *Hovedlinier i det 20. århundredes åndsliv*. Dens tese resumerer forfatteren helt fanfareagtigt i sætningen: »Det 20. århundredes åndslivs to hovedtræk er *immanens* og *struktur*«.

Man tør nok mene at en så kortfattet formulering, midt i forløbet, af et helt århundredes åndsliv røber en kækhed og en forenklingstendens der normalt ikke forliges helt vel med dybtsøgende, kulturhistoriske metoder og deres resultater. Den lille afhandling, som Togeby senere — i 1968 — lod genoptrykke med visse moduleringer, nævner jeg her for ikke helt at forbigå en enkelt skygge i forskerportrættet, som jeg her søger at tegne det; den giver relief til de stærke træk deri ved at markere at det hurtiges grænse i dette ungdommelige tilfælde vel nok var blevet overskredet.

Normalt var og blev lykkeligvis hos Knud Togeby det hurtige overblik et kendemærke hos ham; det fik senere tilkoblet et modent overlæg. Og denne sjældne forbindelse blev et permanent træk, og dermed et væsentligt moment i forklaringen af hans helt utroligt omfattende produktion.

For sig i Togeby's samlede produktion står hans disputats fra 1951: *Structure immanente de la langue française*, af hvilken der senere er kommet en ny udgave på et fransk forlag. Dette arbejde vakte øjeblikkelig opmærksomhed overalt blandt romanister og lingvister ved den klare og energiske måde på hvilken den strukturelle lingvistik var lagt til grund for en beskrivelse af det franske sprogs system.

Det teoretiske udgangspunkt var den skarpe adskillelse Ferdinand de Saussure havde etableret mellem »la langue« og »la parole«; og Togeby's præcise målsætning var at klarlægge den blivende, såkaldt immanente struktur i »la langue«, en struktur der først tolkes af Togeby som en *funktionel struktur*, men sluttelig som en *essentiel struktur*. En psykologisk—stilistisk karakteristik og forklaring af sprogfænomenerne er principielt holdt klart uden for beskrivelsen. Denne afvisende holdning kan til en vis grad ses som en naturlig reaktion mod de orgier af letkøbte psykologisk—stilistiske forklaringer, der havde karakteriseret de forudgående årtiers tyske »idealistische Neuphilologie« (Vossler, Lerch og deres elever).

Om man vil betragte en principiel modstilling af sprog og tale som en

definitiv metodelære er ikke her til diskussion. Det uomtvistelige er, at Knud Togeby med sin disputats gjorde en stærk og klar indsats i vor tids metodediskussion. Hans bog var en bedrift.

Blandt andre hovedområder inden for det samlede romanistiske felt må nævnes Togeby's beskæftigelse med spansk syntaks; den satte sig spor i et par betydningsfulde afhandlinger, men han nåede ikke at føre disse studier frem til en syntese som den, der var opnået med disputatsen.

En syntese af et langt større omfang havde Knud Togeby gennem al sin tid som forsker bestandig haft i sine tanker og formodentlig lige så uafbrudt samlet materiale til, nemlig en omfattende fremstilling af den romanske filologis hovedproblemer, vel med tanken på at forny tidligere generationers store værker, der markeres ved navnene *Diez*, *Meyer-Lübke* og *Gustav Gröber*.

At dette værk, der kunne være blevet et nyt storværk inden for romansk filologi, ikke nåede frem til sin fuldførelse, understreger det tragiske tab vor videnskab led ved Knud Togeby's død.

I Togeby's universitetsgerning fik ikke blot forskningen sin part, sådan som jeg her har søgt ganske kort at resumere dens resultater. Også universitetsundervisningens krav blev fuldt ud honorerede, til megen glæde for hans store skare af elever.

I hans levende sans for det undervisningsmæssige lå også, at han følte sig forpligtet til en indsats som lærebogsforfatter. Derom vidner især hans store værk *Fransk Grammatik*, en lærebog på over 950 sider, et klart overskueligt kompendium (trods omfanget); det blev den uundværlige håndbog for de fagstuderende.

Togeby havde planlagt en ret stærkt omarbejdet og yderligere udvidet fransk udgave, og arbejdet var ret fremskredet. Det vil blive fuldført af dem der tog aktiv del i omarbejdelsen.

I sit anlæg fjernede Togeby's *Fransk Grammatik* sig klart og utvetydigt fra den teoretisk—lingvistiske holdning og hensigt med disputatsen. I bogens forord siges det udtrykkeligt, at der »ikke er tilstræbt nogen ræsonnerende fremadskridende disposition, men at rækkefølgen er rent traditionel. . . . Også den brugte terminologi følger traditionen, ud fra den iagttagelse, at nyere terminologi, som *Damourette* et *Pichons* eller *Louis Hjelmlevs*, alligevel af læserne bliver oversat tilbage til den gængse. Det er definitionerne der er vigtige, ikke terminologien.«

Det er en pragmatikers kloge og åbenhjertige ord. De lader sig også anvende på en anden lærebog af Togeby, den førnævnte *Précis historique de grammaire française* fra hans sidste leveår (1974). Også den er i tra-

ditionel grammatisk stil og terminologi; den er tillige en klar og koncis fremstilling af et langt historisk forløb. Her har den en tidlang nærmest forkætrede diakroni genfundet sin plads i en moderne forskers værksted.

Til slut vil jeg gerne nævne at Knud Togeby som videnskabelig debattør var uforlignelig. Selv om hans kritiske tanke var dybt og skarpt indtrængende, var ordene aldrig unødigt sårende. Det kunne endda ske, at en og anden lidt naiv modpart i debatten gik gladere ud af dysten end han havde rimelig grund til. For Togeby selv var denne elegante, gentleman-like turneringsform et naturligt udslag af det legende i hans væsen, som jeg nævnedes til indledning. Denne fine form fandt udfoldelse både i den snævrere videnskabelige diskussion og i situationer, hvor Togeby f.ex. skulle resumere resultaterne af en romanistkongres, og hvor han kunne gøre det med en brio, der virkelig gav det legende i arbejdet klart relief. Man kunne ønske den tankestil, hvor urokkelig saglighed og lige så urokkelig munterhed går hånd i hånd, en sikrere plads end den har i adskillige videnskabelige debatter, hvor ideernes modstilling i lidt for rigelig grad får kød og blod.

I kraft af Knud Togeby's her omtalte ligevægtige saglighed, der måske tør betegnes som intellektets ynde, lagde han også i sin udstrakte virksomhed som anmelder en saglig kritisk, men også altid en urban holdning til grund for hvad han skrev. Han hævdede sådanne anmeldelser højt over det sædvanlige. De tålte derfor fuldtud at blive samlede i to smukke bind; de vandt endda ved på denne måde at vise en sammenhæng i den kyndige og mangesidige karakteriseringsevne, der gav dem blivende værdi.

Togeby's intellektuelle drift i alt dette var klarlæggelse af præcist omskrevne problemer; analysen var det væsentlige, den integreredes med forkærlighed i diskussion af ofte behandlede emner, hvor klarhed ikke var nået; kun i mindre grad arbejdede Togeby med tilvejebringelse af store materialesamlinger til uddybning af et problemkompleks. Men om dette sidste véd vi jo ikke nok, fordi det egentlige hovedværk ikke blev skrevet.

I Togeby's temperament, sådan som det udfoldede sig over for venner og kolleger, var der vistnok altid et drag af en let tilbageholdende kølighed. En utvivlsomt villet holdning hos ham var en afstandtagen fra det sentimentale. Han røbede kun lidt om sig selv. Men når man af og til fik lejlighed til at se ind bag denne ydre holdning blev man klar over, at den var udtryk for en fin diskretion i omgangsformen. Den var et dække over en latent varme og ægte venlighed, forbundet med den muntre oplagthed, jeg flere gange har nævnt som noget væsentligt. Den var del af en fin harmoni mellem intellektet og følelsesholdningen.

Knud Togeby, hvis korte liv og videnskabelige virke jeg her har søgt at tegne i korte rids, var en effektiv og lykkelig arbejder inden for sit store felt.

Lykkelig indtil den pludselige ulykke ramte ham, og gjorde det midt i hans livs rigeste udfoldelse.

Denne rigdom vil længe blive husket og længe gøre sig gældende. Denne glade aktivitet vil hans mange venner og kolleger, ja alle der kom i berøring med ham, bevare i deres tanker.

Hans indsats vil forblive hædret i vort selskab. Vi vil ære mindet om Knud Togeby.